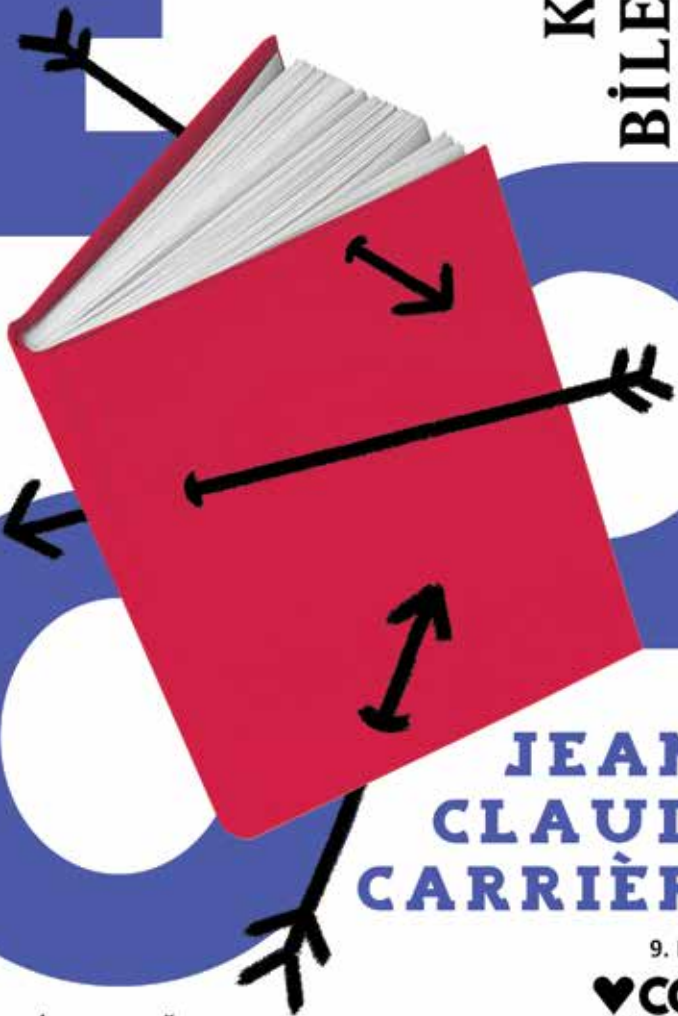

UMBERTO

KİTAP-
LARDAN
KURTULA-
BİLECEĞİNİZİ
SANMAYIN

JEAN-
CLAUDE
CARRIÈRE

ÇEVİRİ: SOSİ DOLANOĞLU

9. BASKI

♥ can
modern

UMBERTO ECO
J.-C. CARRIÈRE
KİTAPLARDAN
KURTULABİLECEĞİNİZİ
SANMAYIN

Can Modern

Kitaplardan Kurtulabileceğinizi Sanmayın, Umberto Eco - J.-C. Carrière

Fransızca aslından çeviren: Sosi Dolanoğlu

N'espérez pas vous débarrasser des livres

© 2009, Éditions Grasset & Fasquelle

© 2010, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2010

9. basım: Mart 2024, İstanbul

Bu kitabın 9. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Şirin Etik

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak uygulama: Bilal Sariteke

Baskı ve cilt: Melisa Matbaacılık Yayıncılık San ve Dış Tic. Ltd.

Maltepe Mah. Davutpaşa Çiftelhavuzlar Sk. No:16 Acar San. Sit.

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 45099

ISBN 978-975-07-5200-1

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

UMBERTO ECO
J.-C. CARRIÈRE
KİTAPLARDAN
KURTULABİLECEĞİNİZİ
SANMAYIN

Söyleşiyi yöneten: Jean-Philippe de Tonnac

Fransızca aslından çeviren

Sosi Dolanoğlu

Umberto Eco'nun Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Gülün Adı, 1986

Foucault Sarkacı, 1992

Önceki Günün Adası, 1995

Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti, 1995

Ortaçağ'ı Düşlemek, 1996

Yorum ve Aşırı Yorum, 1996

Somonbalığıyla Yolculuk, 1997

Yanlış Okumalar, 1997

Beş Ahlak Yazısı, 1998

Ortaçağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik, 1998

Açık Yapıt, 2000

Günlük Yaşamdan Sanata, 2012

Edebiyata Dair, 2016

Tez Nasıl Yazılır?, 2017

Televizyona Dair, 2024

UMBERTO ECO, 1932'de İtalya'da Milano'ya bağlı Alessandria kasabasında doğdu. 1950'lerde İtalyan radyo-televizyonu RAI'nin kültür programlarını yönetti. 1959-1975 arasında İtalya'nın ünlü yayınevi Bompiani'nin edebiyat dıŐı yayınlarının editörlüğünü üstlendi; *La Stampa*, *Corriere della Sera*, *La Repubblica*, *L'Espresso* gibi gazetelere makaleler yazdı. 1970'lerde Bologna niversitesi'nde göstergebilim dersleri vermeye baŐladı. *Gln Adı*, *Foucault Sarkacı*, *nceki Günün Adası* ve *Baudolino* gibi romanlarıyla; modern kültürü ince bir mizah duyarlılığıyla ele alan *Açık Yapıt*, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, *Beş Ahlak Yazısı*, *Ortaçağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik*, *Ortaçağ'ı Düşlemek*, *Somonbalığıyla Yolculuk*, *Yanlış Okumalar*, *Yorum ve AŞırı Yorum* ve *Kitaplardan Kurtulabileceğinizi Sanmayın* (J.-C. Carrire'yle birlikte) gibi deneme kitaplarıyla günümüzün en saygın yazarları arasına girdi. 2016'da öldü.

JEAN-CLAUDE CARRIRE, 1931'de küçük bir Fransız kasabasında doğdu. Tarih eğitimi alan Carrire kendini bir "hikyeci" olarak tanımladı. 1957'de ilk romanı *Lzard*'ı (Kertenkele) yazdı ve Jacques Tati tarafından keŐfedildi. nl yönetmenin filmlerini uyarladığı romanlar yazdı. Luis Buuel'le 1963'ten itibaren 20 yıllık bir iŐbirlięi olan Carrire *Journal d'une femme de chambre* (Oda Hizmetisinin Günlüęü), *Belle de Jour* (Gündüz Gzeli) ve *Le charme discret de la bourgeoisie* (Burjuvazinin Gizli ekicilięi) gibi filmlerin senaristliğini yaptı. Louis Malle, Jean-Luc Godard, MiloŐ Forman gibi 20. yüzyılın birçok büyük

yönetmeniyle de çalışan Carrière, yaşamı boyunca hikâyeciliğin her türünü etkin bir şekilde devam ettirdi. 1963 ve 2014 yıllarında olmak üzere iki kez Oscar'a layık görüldü. 80'e yakın senaryonun yanı sıra birçok oyuna, kitaba, çeviriye, denemeye imza attı ve 2021'de 89 yaşında öldü.

SOSİ DOLANOĞLU, 1961'de İstanbul'da doğdu. Sainte-Pulchérie Fransız Kız Ortaokulu'nu, Saint Benoît Fransız Lisesi'ni ve İstanbul Belediye Konservatuvarı Tiyatro Bölümü'nü bitirdi. 1992-1996 yılları arasında Metis Yayınları'nda editörlük yaptı. Georges Perec, Jean Genet, Georges Simenon, Marguerite Yourcenar, Henry Bauchau, Nancy Huston, Chantal Deltenre, Pierre Charras, Jean-Claude Carrière ve Umberto Eco gibi yazarların yapıtlarını Türkçeye kazandırdı.

İçindekiler

Önsöz	11
Açılış: Kitap Ölmeyecek	17
Kalıcı Veri Depolama Ortamlarından Daha Geçicisi Yoktur	23
Tavuklar Yolun Karşısına Geçmemeyi Bir Asırda Öğrendi	42
Waterloo Muharebesi'ne Katılan Herkesin İsmi Saymak	60
Elenmişlerin Rövanşı	72
Bugün Yayımlanan Her Kitap Bir <i>Post-Incunabula</i> 'dır	95
İlle de Bize Ulaşmayı İsteyen Kitaplar	124
Geçmişle İlgili Bildiklerimizi Alıklara, Ahmıklara ya da Hasımlara Borçluyuz	143
Kendini Gösterme Merakını Hiçbir Şey Durduramaz	154
Aptallığa Övgü	167
İnternet ya da <i>Damnatio Memoriae</i> 'nin İmkânsızlığı	184
Ateş Vasıtasıyla Sansür	193
Okumadığımız Bütün Kitaplar	210
Mihraptaki Kitap ve "Cehennem"deki Kitaplar	225
İnsan Öldükten Sonra Kütüphanesine Ne Olur?	251

Önsöz

“Bu şunu öldürecek. Kitap binayı öldürecek.”¹ Hugo, bu meşhur sözünü Claude Frolo’nun, Notre-Dame de Paris’in başdiyakozunun ağzından söyletir. Mimari ölmeyecektir şüphesiz, fakat biçim değiştiren bir kültürün bayrağı olma işlevini kaybedecektir. “Mimariyi düşünceyle kıyasladığınızda, düşünce kitap haline gelirken bir parça kâğıt, biraz mürekkep ve bir kalem yettiğine göre, insan zekâsının matbaa uğruna mimariyi terk etmesine nasıl şaşılır?” Bizim “taştan Kitabı Mukaddeslerimiz” ortadan yok olmadı, fakat önce elyazması, sonra da basılı metinlerin üretiminin tamamı, o “düşünen beyinlerin karınca yuvası”, o “bütün muhayyilelerin, şu altın rengi arıların ballarıyla üşüştükları kovan”, Ortaçağ’ın sonunda, onları apansız, buldukları mevkiden fena halde alaşağı etti. Keza, elektronik kitap basılı kitabın zararına olacak şekilde sonunda kendini kabul ettirse de, onu evlerimizden ve alışkanlıklarımız arasından çıkarmayı başarması için pek az sebep var. “E-kitap” kitabı öldürmeyecek yani. Gutenberg’in ve dâhiyane icadının kodekslerin² kullanımını; kodekslerin kullanımının da papirüs tomarları veya *volumina*³ ticaretini akşamdan sabaha ortadan kaldırmadığı gibi. Güncel gelişmeler ve alışkanlıklar bir arada

1. Önsöz’deki tırnak içindeki alıntılar Victor Hugo’nun *Notre Dame’in Kamburu* kitabındandır. (Ç.N.)

2. Günümüzde biçimini andıran en esi yazma türü (Y.N.)

3. Yan yana yapıştırılmış ve bir çubuğun etrafına sarılmış elyazması sayfalar. (Ç.N.)

yaşar, bizlerin en çok sevdiği şeyse olasılıklar yelpazesini genişletmektir. Film tabloyu öldürdü mü? Ya televizyon sinemayı? O halde, bundan böyle dijital olan evrensel kütüphaneye tek bir ekran vasıtasıyla girişimizi sağlayan okuma sayısallaştırıcılarına ve donanımlarına hoş geldin diyoruz.

Asıl soru, ekrandan okumanın, bugüne kadar kitapların sayfalarını çevirerek yapageldiğimiz okumaya nasıl bir değişiklik getireceğini bilmekte yatıyor. Bu yeni küçük, beyaz kitaplar sayesinde ne kazanacağız, ama öncelikle bunlar yüzünden neyi kaybedeceğiz? Yıllanmış alışkanlıkları, belki. Kitabı mihraba yerleştirmiş bir uygarlık çerçevesinde, onu kuşatan kutsallığı. Hipermetinsellik kavramının kaçınılmaz olarak bozacağı, yazar ile okuru arasındaki o özel mahremiyeti. Kitabın simgelediği “kapanış” fikrini ve tam da bundan hareketle, besbelli ki bazı okuma âdetlerini. Roger Chartier’in Collège de France’taki açılış dersinde belirttiği gibi, “Dijital devrim, söylemler ile onların maddiyeti arasında kurulmuş olan eski bağı kopararak, bizim yazıyla bağdaştırdığımız hareketlerin ve kavramların kökten biçimde gözden geçirilmesini zorunlu kılıyor.” Bunlar bizde derin sarsıntılar yaratacak muhtemelen, fakat üstesinden geleceğiz.

Jean-Claude Carrière ile Umberto Eco arasındaki söz alışverişinde asıl mevzubahis olan şey, elektronik kitabın büyük ölçekte (veya değil) benimsenmesinin ortaya çıkarabileceği değişimlerin ve çalkantıların yapısı üzerinde bir karara varmak değildi. Bibliyofil olarak, eski ve nadir kitap koleksiyoncuları, *incunabula*¹ arayıcıları ve avcıları olarak tecrübeleri, onları kitabın, tıpkı tekerlek gibi, muhayyilenin işleyişi bakımından aşılabilir bir çeşit mükemmellik olduğu değerlendirmesine varıyor daha ziyade. Uygarlık tekerleği icat ettiğinde, tekerlek kendini biteviye tekrar etmeye mahkûmdur artık. Kitabın icadını ister ilk kodekslere (MS yaklaşık 2. yüzyıl) ister daha eski papirüs tomarlarına dayandıralım, uğradığı değişimlerin ötesinde, kendine olağanüstü bir şekilde sadık kaldığını kanıtlamış bir gerçek var karşımızda. Bu durumda kitap, müjdeleyen veya korkulan teknolojik devrimlerin durduramayacağı

1. Latince “beşik” anlamına gelen *incunabula*, 15. yüzyılda, yani matbaanın henüz “beşik” olduğu devirde basılmış kitaplar için kullanılan bir terimdir. (Ç.N.)

bir çeşit “bilginin ve muhayyilenin tekerleği” gibi görünüyor. Bu iç rahatlatıcı saptamayı yaptığımızı göre, asıl tartışmaya girişebiliriz artık.

Kitap teknolojik devrimini yapmaya hazırlanıyor. Peki, kitap nedir? Raflarımızda, bütün dünyanın kütüphanelerinin raflarında, insanlığın kendini yazacak duruma geldiğinden beri biriktirdiği bilgileri ve hayalleri kapsayan kitaplar nedir? Zihnin onlar aracılığıyla çıktığı bu serüvene dair nasıl bir imgeye sahibiz? Bize hangi aynaları tutuyorlar? Bu üretimin sırf köpüğünü, etrafında kültürel uzlaşmaların oluştuğu şaheserleri dikkate alacak olursak, unutuşun daima yok etmekle tehdit ettiklerini güvenli bir yere koymaktan ibaret olan asıl işlevlerine sadık kalabilir miyiz? Yoksa bu yazı bolluğunun da ayırıcı niteliği olan olağanüstü fukaralığı dikkate alarak, kendimize dair daha az gurur okşayıcı bir imgeyi kabullenmeli miyiz? Kitap, artık çıkmış olduğumuzu zannettiğimiz karanlıkları bize unutturduğu farz edilen kendimizle ilgili ilerlemelerin simgesi midir ille de? Kitapların bize sözünü ettikleri şey tam olarak nedir?

Kütüphanelerimizin sağladığı, kendi kendimizi daha açık yüreklilikle tanımaya yönelik tanıklığın mahiyetine dair bu endişelere, bir de bize kadar ulaşmış olan şeylere dair sorular eklenir. Kitaplar, az ya da çok esinlenen insan dehasının yarattığı şeyin sadık yansıması mıdır? Bu soru ortaya atılır atılmaz, kafaları bulandırır. Onca kitabın yanıp kül olduğu ve olmaya da devam ettiği ateşleri birden hatırlamazlık edebilir miyiz? Sanki kitaplar ve derhal simgesi haline geldikleri ifade özgürlüğü, onların kullanımını ve dağıtımını denetlemeye, bazen de ebediyen onlara el koymaya meraklı onca sansürcüyü yaratmışçasına. Örgütlü bir yok etme eylemi söz konusu olmadığında ise, ateş, sırf yakmak ve küle döndürmek tutkusuyla, koskoca kütüphaneleri sessizliğe gömdü; tutuşturulan odun yığınları, birbirlerini beslercesine, bu denetlenemez bolluğun bir çeşit düzene sokuşu meşrulaştırdığı fikrini devam ettirir oldu. Şu halde kitap üretimi tarihi, daima yeni baştan başlanan hakiki bir bibliyokost¹ tarihinden ayrılamaz. Sansür, cahillik, ahmaklık, engizisyon, kitap yakma, ihmal, dalgınlık, yangın; bunların

1. Bibliyo (kitap) ve holokost (soykırım) kelimelerinden: Kitap kıyımı. (Ç.N.)

her biri kitapların yolunun üstüne, kimi zaman önüne geçilemeyen engeller olarak çıkacaklardı böylelikle. Yani tüm arşivleme ve muhafaza çabaları *İlahî Komedya*'ların ebediyen bilinmez kalmasını asla engellemeyecekti.

Kitap üzerine ve tüm o yıkıcı hamlelere rağmen bizlere ulaşan kitaplar üzerine yapılan bu değerlendirmelerden, iki fikir çıkıyor; Paris'te Jean-Claude Carrière'in konutunda ve Monte Cerignone'de Umberto Eco'nun evinde yürütülen bu dereden tepeden söyleşiler işte bu iki fikrin etrafında şekillendi. Kültür dediğimiz şey gerçekte uzun bir ayıklama ve eleme sürecidir. Koskoca kitap, resim, film, çizgi roman, sanat nesnesi koleksiyonları bu şekilde ya sorgu memuru tarafından alıkondur ya alevler arasında yok olup gitti yahut da sırf ihmal yüzünden kayboldu. Önceki yüzyılların muazzam mirasının en iyi kısmı mıydı bunlar? En kötü kısmı mı? Yaratıcı ifadenin filanca alanında, elimize geçen altın külçesi mi oldu, çamur mu? Eski Yunan'ın en büyük üç trajedi şairi olarak gördüğümüz Euripides'i, Sophokles'i, Aiskhylos'u hâlâ okuyoruz. Ne var ki Aristoteles, *Poetika*'sında, trajediye hasrettiği eserinde, trajedinin en ünlü temsilcilerini sayarken bu üç isimden hiçbirini zikretmiyor. Kaybetmiş olduğumuz muhafaza etmiş olduğumuzdan daha mı iyiydi, Eski Yunan tiyatrosunu daha mı iyi temsil ediyordu? Kafamızdaki şüpheyi kim söküp atacak?

İskenderiye Kütüphanesi yangınında yok olmuş papirüs tomarları arasında ve duman olup uçan bütün kütüphanelerde muhtemel paçavraların, zevksizlik ve saçmalık abidelerinin uyukladığını düşünerek teselli mi bulacağız? Kütüphanelerimizin barındırdığı değersiz hazinelere bakarak, geçmişin o muazzam kayıplarını, hafızamızın isteyerek veya istemeyerek işlediği o cinayetleri göreceleştirebilecek miyiz; dünyanın tüm teknolojileriyle donanmış toplumlarımızın hâlâ emin bir yere koymaya uğraştığı –ama kalıcı olarak bunu bir türlü başaramadığı– muhafaza ettiklerimizle mi yetineceğiz? Geçmiş konuşurma konusunda ne kadar ısrarlı olursak olalım, kütüphanelerimizde, müzelerimizde veya sinemateklerimizde zamanın yok etmediği veya edemediği eserleri bulabileceğiz ancak. Kültürün, tam da, her şey unutulduğunda geride kalan şey olduğunu her zamankinden daha iyi kavırıyoruz.

Fakat bu söyleşilerin en nefis yanı, insanlığın o muazzam

inatçı çabasının başucunda sessizce bekleyen ve bazen son derece dediğim dedik olduğunu kabule hiç yanaşmayan aptallığa düzülen övgü belki de. İkisi de kitap koleksiyoncusu ve sevdalısı olan göstergebilimci ile senarist arasındaki buluşmanın anlamı tam da burada yatıyor. İlki, hakikate aykırı, sahte ve hatalı olan üzerine son derece nadir eserlerden meydana gelen bir koleksiyon oluşturmuş; ona göre, bir hakikat kuramının temelini atmaya yönelik her girişim bunlara bağlı çünkü. “İnsan kendine özgü bir şekilde olağandışı bir yaratıktır,” diye açıklıyor Umberto Eco. “Ateşi keşfetti, şehirler inşa etti, muhteşem şiirler yazdı, dünyaya çeşitli yorumlar getirdi, mitolojik imgeler yarattı vs. Fakat aynı zamanda, hemcinslerine savaş açmaktan, yanılığa düşmekten, çevresini yok etmekten vs. bir türlü vazgeçmedi. Terazinin bir kefesine yüksek zihinsel meziyeti, öbür kefesine bayağı salaklığı koyduğunuzda terazi neredeyse dengede kalır. Dolayısıyla, aptallıktan bahsetmeye karar vermekle, bu yarı-dâhi yarı-ahmak yaratığa saygılarımızı sunuyoruz bir anlamda.” Kitaplar, daha iyinin ve varlığını yüceltme arayışındaki bir insanlığın özlemlerinin ve istidatlarının tam bir yansıması sayılıyorsa, o halde bu saygınlık aşırılığı ile bu liyakatsizliği kaçınılmaz olarak dile getirmeliler. Onun için de bu asılsız, yalan yanlış, hatta, şaşmaz bakış açımıza göre, hepten abes eserlerden kurtulacağımızı zannemeyelim *dahi*. Vaktimiz dolana kadar sadık gölgeler gibi bizi takip edecek ve eskiden ne olduğumuz hakkında ve dahası, şu an ne olduğumuz hakkında yalan söylemeksizin konuşacaklar. Yani tutkulu ve inatçı ama doğrusunu söylemek gerekirse, hiç ahlaki kaygı gütmeyen araştırmacılar olduğumuz hakkında. Hatta, yalnızca arayıp da yanılanlara ait olduğu ölçüde insancadır. Çözülen her denklem, doğrulanan her varsayım, değişime uğrayan her deneme, paylaşılan her görüş için, hiçbir yere çıkmayan ne kadar yol kat edilmiştir? Onun için de kitaplar, bezdirici rezilliklerinden nihayet kurtulmuş bir insanlığın hayalini aydınlatır, aynı zamanda bu hayali soluklaştırır ve karartır.

Tanınmış senarist, tiyatro adamı, denemeci Jean-Claude Carrière de değeri bilinmemiş ve ona kalırsa yeterince ziyaret edilmemiş aptallık denen bu anıta yakınlık duyar ve devamlı yeniden basılan bir çalışmasını ona adamıştır: “Altmışlı yıllarda, Guy Bechtel ile *Dictionnaire de la bêtise*’imizi [Aptallık Sözlüğü] hazırlamaya giriştiğimizde, kendi kendimize şöyle

dedik: Niye sadece zekânın, şaheserlerin, zihnin büyük anıtlarının tarihine yapışıp kalalım? Flaubert'in de çok sevdiği aptallık, elbette ki alabildiğine daha yaygın, ama aynı zamanda daha bereketli, daha ifşa edici ve bir anlamda daha doğruymuş gibi geldi bize." Ayrıca görülüyor ki aptallığa gösterdiği bu ilgi onu, bu ateşli ve kör yanılma tutkumuzun en parlak tanıklıklarını bir araya getirmek için Eco'nun harcadığı çabaları gayet iyi anlayacak konuma getirmiş. Hata ile aptallık arasında bir çeşit akrabalık, hatta yüzyıllardır hiçbir şeyin bozacak güçte görünmediği gizli bir suç ortaklığı olduğu ortaya konabilir şüphesiz. Fakat bizim için daha şaşırtıcısı, *Dictionnaire de la bêtise*'nin yazarıyla *La Guerre du faux*'nun [Sahtenin Savaşı]¹ yazarının soruları arasında, bu söyleşilerin geniş ölçüde açığa çıkardığı ruh yakınlıkları ve duygudaşlıklar olduğuydu.

Bu yol kazalarının şakacı gözlemcileri ve anlatıcıları olarak, hem ışık saçanları hem dikiş tutturamayanları sayesinde insan macerasından bir şeyler anlayabileceğimiz kanısında olan Jean-Claude Carrière ile Umberto Eco, hafızanın etrafında parlak bir doğaçlamaya dalyorlar burada, bunu da tıpkı şaheserlerimiz kadar hafızayı meydana getiren fiyaskolardan, boşluklardan, unutmalardan ve telafi edilemez kayıplardan hareketle yapıyorlar. Kitabın, eleme işlemlerinin verdiği zararlara rağmen, kurulan bütün tuzakları –en iyi ama bazen de en kötü sonuca ulaşmak için– sonunda nasıl aştığını göstermenin keyfini çıkarıyorlar. Yazıların dünya çapında dijitalleşmesinin ve yeni elektronik okuma gereçlerinin benimsenmesinin temsil ettiği meydan okuma karşısında, kitabın bahtına ve bahtsızlığına değinmek, ilan edilen değişimleri göreceleştirmeyi sağlıyor. Gutenberg galaksisine mütebessim bir saygı duruşu olan bu söyleşiler, tüm okurları ve kitap denen nesnenin sevdalılarını mutlu edecek. E-kitapları olanlarda özlem uyandırması da mümkün.

Jean-Philippe de Tonnac

1. Eco'nun *Il costume di casa* (1973), *Dalla periferia dell'impero* (1977), *Sette anni di desiderio* (1983) adlı çalışmalarından derlenip, Fransızca'da *La Guerre du faux* adıyla yayımlanmış kitap. (Ç.N.)

AÇILIŞ

Kitap Ölmeyecek

JEAN-CLAUDE CARRIÈRE: 2008'deki son Davos zirvesinde, önümüzdeki on beş yıl içinde insanlığı altüst edecek olaylar konusunda fikri sorulan bir fütürolog, yalnızca belli başlı dört olayı aklımızda tutmamızı önerdi; ona göre bunların olacağı kesindi. Birincisi, petrolün varili beş yüz dolar olacak. İkincisi suyla ilgili; tıpkı petrol gibi suyun da ticari bir alışveriş ürünü olması kaçınılmaz. Borsada su rayicini göreceğiz. Üçüncü kehanet Afrika'ya ilişkin, önümüzdeki on yıllarda kesinlikle ekonomik bir güç haline gelecek, hepimizin dileği bu tabii.

Bu profesyonel kâhine göre dördüncü olay, kitabın ortadan kalkacak olması.

O halde asıl mesele şu: Kitabın kesin olarak silinip gitmesi, eğer hakikaten ortadan kalkarsa, insanlık için, mesela suyun öngörülen programa göre azalmasının ya da ulaşılmaz hale gelen petrol fiyatlarının yol açacağı türden sonuçlar doğurur mu, doğurmaz mı?

UMBERTO ECO: Kitap, internetin ortaya çıkması yüzünden ortadan kalkacak mı? Bu konuda zamanında yazmıştım, yani bu soru tam da yerinde görünürken. O gün bugündür, bu konuda fikrim her sorulduğunda, aynı metni yeniden yazmaktan başka bir şey gelmiyor elim-

den. Kimse bunun farkında değil, çünkü birincisi, daha önce yayımlanmış olan bir metin hiç yayımlanmamış gibidir; ikincisi, kamuoyunda (yahut da en azından gazetecilerde) kitabın ortadan kalkacağına dair hep aynı sabit fikir var (yahut da o gazeteciler okurlarının bu sabit fikre sahip olduklarını düşünüyorlar) ve herkes bıkip usanmadan aynı soruyu dile getiriyor.

Konu üstünde söylenecek çok az şey var gerçekte. İnternette, alfabe çağına döndük. Biz görüntü uygarlığına girdiğimizi zannetmiş olsak da, bilgisayar bizi gerisineri Gutenberg galaksisinin içine soktu ve herkes okumak mecburiyetinde artık. Okumak için, maddi bir ortam¹ gerekir. Bu maddi ortam sadece bilgisayar olamaz. Bir roman okumak için bilgisayar başında iki saat geçirin, gözleriniz tenis topu gibi olur. Benim evde polaroid gözlüğüm var, ekran karşısında devamlı okumanın yol açtığı zararlardan gözlerimi korumamı sağlıyor. Kaldı ki bilgisayar elektriğin olmasına bağlı ve banyo küvetinde okuyamazsınız, yatakta yan yatarken de. Dolayısıyla kitabın daha esnek bir gereç olduğu ortada.

İki şeyden biri: Ya kitap, okumanın maddi ortamı olarak kalacak ya da kitabın, matbaanın icadından önce bile, hep olageldiği şeye benzeyecek bir şey çıkacak ortaya. Kitap nesnesinin etrafındaki çeşitlemeler beş yüz yılı aşkın süredir onun ne işlevini değiştirdi ne de sentaksını. Kitap tıpkı kaşık, çekiç, tekerlek veya makas gibidir. Bir kere icat ettikten sonra daha iyisini yapamazsınız. Bir kaşıktan daha iyi olacak bir kaşık yapamazsınız. Tasarımcılar, mesela tirbuşonu daha iyi hale getirmeye çalışıyorlar, başarı oranları pek zayıf, kaldı ki çoğu da işlemiyor. Philippe Starck limon sıkacaklarında yenilik yapmayı

1. Üzerinde yazılı bir verinin yer aldığı her çeşit malzeme (taş, papirüs, kâğıt vs.), metnin tamamında "maddi ortam" olarak anılacaktır. (Ç.N.)

denedi, fakat onunki (belli bir estetik uyumu korumak adına) çekirdekleri de limon suyuyla birlikte geçiriyor. Kitap değerini kanıtladı, aynı şekilde kullanmak üzere kitaptan daha iyisini nasıl yapabileceğimiz bir muamma. Belki bileşimine giren unsurlar gelişim gösterecektir, belki sayfaları kâğıttan olmayacaktır artık. Fakat neyse o olarak kalacaktır.

J.-C.C.: Görünüşe göre e-kitabın son versiyonları, onu basılı kitabın doğrudan rakibi haline getirdi artık. “Reader” modelinde daha şimdiden yüz altmış başlık var.

U.E.: Bir hâkimin, görülen bir davaya ait yirmi beş bin dosyayı, şayet bir e-kitabın belleğine yerleştirilmişlerse, evine daha kolay götüreceği aşikâr. Elektronik kitap pek çok alanda olağanüstü bir kullanım rahatlığı getirecek. Yalnız, okumanın gereklerine en iyi uyarlanmış teknolojiyle bile, *Savaş ve Barış*’ı bir e-kitapta okumak çok elverişli olur mu diye merak etmeden duramıyorum. Göreceğiz. Her halükârda Tolstoy’ları ve kâğıt hamuruna basılmış tüm kitapları artık okuyamayacağız, sebebi çok basit, kütüphanelerimizde çoktan eriyip dağılmaya başladılar çünkü. Ellili yıllarda Gallimard ve Vrin yayınevlerinden çıkmış kitapların büyük bölümü çoktan ortadan yok oldu. Tezimi hazırladığım dönemde o kadar işime yaramış olan Gilson’un *Ortaçağ’da Felsefe*’sini bugün elime bile alamıyorum. Sayfaları kelimenin gerçek anlamıyla parçalanıp dağılıyor. Yeni bir baskısını satın alabilirim şüphesiz ama benim bağlandığım eskisi, ona her başvurduğumda değişik renkte kalemlerle notlar almış olduğum.

JEAN-PHILIPPE DE TONNAC: *İster elektronik ortamdaki ansiklopedilerin ister romanların okunması olsun,*

her durum ve koşulda yapılabilen bir okuma eyleminin gereklerine ve rahatlığına gittikçe daha iyi uyarlanan yeni veri depolama ortamlarının geliştirilmesiyle, geleneksel biçimiyle kitap nesnesinden yavaş yavaş soğumak her şeye rağmen tahayyül edilemez mi?

U.E.: Her şey olabilir. Yarın öbür gün kitaplar, geçmiş hayranlığına dair meraklarını müzelerde, kütüphanelerde tatmin etmeye gidecek olan bir avuç iflah olmaz tutkunu ilgilendirebilir sadece.

J.-C.C.: Müze ve kütüphane kalırsa tabii.

U.E.: Fakat internet denen müthiş icadın da gelecekte ortadan kaybolacağını aynı şekilde tahayyül edebiliriz. Tıpkı güdümlü balonların göklerimizden kaybolduğu gibi. Hindenburg, savaştan kısa süre önce New York'ta alev aldığı anda, güdümlü balonların geleceği öldü. Aynı şey Concorde için geçerli: 2000'de Gonesse'teki kaza onun sonu oldu. Tarih her şeye rağmen olağandışıdır. Atlas Okyanusu'nu sekiz saatte geçen uçak yerine, yalnızca üç saatte geçen bir uçak icat ediliyor. Böyle bir gelişmeye kim itiraz edebilirdi? Ama Gonesse'teki o facianın ardından, Concorde'un çok pahalıya mal olduğunu düşünerek vazgeçtiler. Ciddiye alınacak bir sebep mi bu? Atom bombası da pahalıya mal oluyor!

J.-P. de T.: *Size Hermann Hesse'nin şu tespitini aktarayım. Ona göre teknik gelişmeler kitabın muhtemel "yeni-den meşrulaşması"na imkân verecekti. Bunu ellili yıllarda dile getirmiş olmalı: "Zamanla, eğlence ve yaygın eğitim ihtiyaçları yeni icatlarla tatmin edilebildikçe, kitap da saygınlığını ve sözü geçerliğini yeniden kazanacaktır. Radyo, sinema vs. gibi genç rakip icatların, basılı kitabın, kendi*

işlevleri arasından tam da zarar görmeksizin kaybedebileceği o kısmını elinden alacakları noktaya henüz tam olarak ulaşmadık.”

J.-C.C.: Bu bakımdan yanılmadı. Sinema ile radyo, hatta televizyon kitabın elinden hiçbir şey almadı, kitabın “zarar görmeksizin” kaybettiği bir şey olmadı.

U.E.: Bir ara insanlar yazıyı icat etti. Yazının elin uzantısı olduğunu ve bu bakımdan neredeyse biyolojik olduğunu düşünebiliriz. Doğrudan doğruya vücuda bağlı iletişim teknolojisidir yazı. Bunu icat ettiğiniz zaman, artık bundan vazgeçemezsiniz. Bir kere daha söylemek gerekirse, tekerleği icat etmiş olmak gibi bir şey. Günümüzün tekerlekleri tarihhöncesininkiler. Modern icatlarımız sinema, radyo, internet ise biyolojik değil.

J.-C.C.: Altını çizmekte haklısınız: Okuma ve yazmaya hiç günümüzdeki kadar ihtiyacımız olmamıştı. Yazmayı ve okumayı bilmiyorsak bilgisayar kullanamayız. Hatta okuma yazma eskisinden daha karmaşık bir hal aldı, çünkü yeni işaretler, yeni anahtarlar soktuk işin içine. Alfabemiz genişledi. Okumayı öğrenmek giderek daha zor oluyor. Bilgisayarlarımız söylediklerimizi doğrudan yazıya dökebilselerdi sözelliğe bir geri dönüş yaşadık. Fakat bu da karşımıza başka bir soru çıkarıyor: İnsan okumayı da yazmayı da bilmiyorsa kendini doğru bir şekilde ifade edebilir mi?

U.E.: Homeros olsa hiç şüphesiz şu cevabı verirdi: Evet.

J.-C.C.: Ama Homeros sözel bir geleneğe aitti. Bildiklerini bu gelenek vasıtasıyla öğrenmişti, Eski Yunan’da

hiçbir şeyin henüz yazılı olmadığı bir dönemde. Romanını yazının aracılığı olmadan yazdıran ve kendinden önceki edebiyat hakkında hiçbir şey bilmeyen bir yazar tahayyül edebilir miyiz bugün? Eseri naifliğin, keşfin, hiç işitilmemiş olanın cazibesine sahip olabilir belki. Ama gene de bana öyle geliyor ki, daha iyisini bulmadığımızdan kültür diye adlandırdığımız şey eksik olacaktır onda. Rimbaud müthiş yetenekli, eşi benzeri olmayan dizeler yazmış bir gençti. Fakat kendi kendini yetiştirmiş değildi. On altı yaşındayken, sağlam, klasik bir kültür almıştı zaten. Latince dizeler yazabiliyordu.

Kalıcı Veri Depolama Ortamlarından Daha Geçicisi Yoktur

J.-P. de T.: *Kültürün, başka gereçleri, belki daha iyi sonuç verenlerini tercih eder görüldüğü bir dönemde kitapların sürekliliği konusunda sorularımız oluyor birbirimize. Peki ama toplanan malumatı ve kişisel hafızalarımızı kalıcı olarak depoladığı varsayılan, ancak çoktan sırtımızı döndüğümüz bu veri depolama ortamları konusunda ne düşünmeli; aklıma disketler, kasetler, CD-ROM'lar geliyor?*

J.-C.C.: 1985'te, Kültür Bakanı Jack Lang, benden yeni bir sinema ve televizyon okulu kurmamı ve yöneticiliğini üstlenmemi istedi, okul Fémis'ti. Bu vesileyle, çok iyi birkaç teknisyeni Jack Gajos'un idaresi altında topladım ve on yıl boyunca, 1986'dan 1996'ya kadar bu okulun kaderinde söz sahibi oldum. Bu on yıl boyunca, bizi ilgilendiren alanlardaki bütün yeniliklerden haberdar olmak zorundaydım tabii.

Çözmemiz gereken asıl sorunlardan biri, düpedüz, öğrencilere filmler göstermekti. Bir filmi incelemek, tahlil etmek üzere seyrettiğimizde, projeksiyona ara verebilmek, geri alabilmek, durabilmek, bazen tek tek görüntüler üzerinden ileri gidebilmek gerekir. Klasik bir kopyayla böyle derin bir inceleme imkânsızdır. O zamanlar elimizde videokasetler vardı, fakat çok çabuk eskiyorlardı. Üç-

dört yıl kullandıktan sonra hiçbir işimize yaramıyorlardı. Paris Videoteki tam o dönemde, başkentle ilgili fotoğraf olarak basılmış ve filme çekilmiş tüm belgeleri muhafaza etmek niyetiyle kuruldu. O zamanlar görsel malzemeleri arşivlemek için önümüzde iki şık vardı: elektronik kaset ile CD. Bunlara “kalıcı veri depolama ortamları” derdik. Paris Videoteki tercihini elektronik kasetten yana kullandı ve yatırımını bu yönde yaptı. Başka yerlerde disketler de deneniyordu, bunların yaratıcıları harika şeyler anlatıyorlardı. İki üç yıl sonra California’da CD-ROM (*Compact Disc-Read Only Memory*) çıktı. Çözüm nihayet elimizdeydi. Neredeyse her yerde hayranlık uyandırıcı uygulamalı tanıtımlar yapıyordu. Gördüğümüz ilk CD-ROM’u hatırlıyorum: Mısır üstüneydi. Şaşır kalmıştık, gönüllerimizi fethetmişti. Görüntü ve arşivleme konusunda çalışan bizim gibilerin uzun zamandır boğuştuğu zorlukları halletmiş görünen bu yenilik önünde eğiliyordu herkes. Ne var ki, bu harika şeyleri üreten Amerikan fabrikaları yedi yıl önce kapandı.

Bununla beraber, cep telefonlarımızın ve iPod’ların marifetleri durmadan artıyor. Dediklerine göre, Japonlar romanlarını bunlarda yazıp o şekilde sunuyorlarmış. Mobil hale gelen internet uzamı kat ediyor. VOD’un (*Video on Demand*), katlanır ekranların ve daha başka birçok harika şeyin tek başına zaferi de bize vaat edilenler arasında. Kim bilir?

Size çok uzun bir dönemden söz eder gibiyim, sanki yüzyıllar sürmüş bir dönemden. Fakat söz konusu olan en fazla yirmi yıl. Unutuş hızlı ilerliyor. Günden güne daha hızlı, belki de. Bunlar alelade düşünceler hiç şüphesiz, fakat aleladelik zaruri bir yol eşyasıdır. Her halükârda bir yolculuğa çıkarken.

U.E.: Bundan hepi topu birkaç yıl önce, Migne’in

Patrologia latina'sı [Kilise Babaları'nın Latince Toplu Metinleri], (221 cilt!) CD-ROM olarak, yanlış hatırlamıyorsam, elli bin dolara satışa sunulmuştu. Bu fiyatın yanına ancak büyük kütüphaneler yanaşabilirdi, gariban araştırmacılar değil (gerçi, Ortaçağ tarihçileri CD'leri güle oynaya yasadışı yoldan indirdiler). Artık, sırf abone olmakla, *Patrologia*'ya elektronik ortamda ulaşabilirsiniz. Aynı şey, yakın zaman önce Petit Robert Sözlükleri tarafından CD-ROM olarak satışa sunulan Diderot'nun *Ansiklopedi*'si için de geçerli. Bugün tek kuruş ödmeden onu elektronik ortamda buluyorum.

J.-C.C.: DVD ortaya çıktığında, biriktirme ve görüntü paylaşma sorunlarımızı hepten halledecek ideal çözümün nihayet elimizde olduğunu düşünmüştük. O güne kadar kişisel bir film koleksiyonum olmamıştı hiç. DVD sayesinde, "kalıcı veri depolama ortamı"ma en sonunda sahip oldum, demiştim kendi kendime. Ama hiç de öyle değil. Şimdi bize çok küçültülmüş bir formata sahip, yeni okuma aygıtları satın almayı gerektiren ve e-kitapta olduğu gibi, hatırı sayılır sayıda film içerebilecek CD'ler çıktığını duyuruyorlar. Bizim o canım eski DVD'ler de ıskartaya çıkacak yani, onları seyretmemizi sağlayan eski aygıtları elimizde tutmazsak eğer.

Kaldı ki günümüzün eğilimlerinden biri bu: teknolojinin modasını geçirmeye uğraştıklarını toplamak. Dostlarımdan biri, Belçikalı bir sinemacı, mahzeninde on sekiz adet bilgisayar muhafaza ediyor, sırf eski çalışmalarına bakabilmek için. Diyeceğim şu ki, kalıcı veri depolama ortamlarından daha geçici bir şey yok. Çağdaş veri depolama ortamlarının dayanıksızlığına ilişkin bir nakarat haline gelen bu alışıldık düşünceler, sizinle benim gibi iki *incunabula* meraklısını hafifçe gülümsetebilir, öyle değil mi? 15. yüzyılın sonunda Paris'te Latince ba-

sılmış şu küçük kitabı, kütüphanemden sizin için indirdim. Bakın. Bu *incunabula*'yı açtığımızda, son sayfasında, Fransızca basılmış şu sözleri okuyabiliriz: “Roma’da kullanılmaya yönelik işbu dua kitabı, bin dört yüz doksan sekiz yılı Eylül’ünün yirmi yedinci günü, Paris’te Neuve-Notre-Dame Sokağı’nda ikamet eden kitapçı Jean Poitevin için tamamlandı.” Bazı kelimelerin imlası farklı, yılı belirtmekte kullanılan tarih atma sisteminden vazgeçilmiş, ama hâlâ kolayca çözebiliyoruz. Yani beş yüzyıl önce basılmış bir metni okuyabiliyoruz hâlâ. Ama topu topu birkaç yıllık bir elektronik kaseti veya bir CD-ROM’u artık okuyamıyor, seyredemiyoruz. Eski bilgisayarlarımızı mahzenlerimizde muhafaza etmedikçe.

J.-P. de T.: *Çalışmakta ve biriktirmekte kullandığımız bütün donanımları, düşünme biçimlerimizi yeniden düzenlemeye mecbur eden bu yeni veri depolama ortamlarının modasının giderek artan bir hızla geçmesi üzerinde durmak lazım...*

U.E.: Bu hızlanma hafızanın silinmesine katkıda bulunuyor. Uygarlığımızın en çetrefilli sorunlarından biri bu şüphesiz. Bir yandan hafızayı muhafaza etmek için bin bir çeşit alet, her türlü kayıt biçimi, bilgiyi aktarmanın her türlü imkânını yaratıyoruz; bilinmesi gereken her şeyi elimizin altında bulundurmanın mümkün olmayışı gibi basit bir sebepten dolayı mnemotekniklere, hatırlamak için kullanılan tekniklere başvurmak gereken o devirlerle kıyaslanınca hatırı sayılır bir avantaj bu şüphesiz. İnsanlar o zamanlar sırf hafızalarına güvenebilirdi. Diğer yandan, bu aletlerin kalımsız yapısının ötesinde –sorun çıkarıcı da bu zaten–, ürettiğimiz kültürel nesnelere karşı hakkaniyetli olmadığımızı da kabul etmeliyiz. Bir örnek daha vermek gerekirse, çizgi romanın büyük

yaratılarının orijinaleri: Korkunç pahalılar, çünkü çok nadir bulunuyorlar (şimdilerde, Alex Raymond'un bir sayfası servet ediyor). Peki ama niye bu kadar nadirler? Bunları yayımlayan gazeteler, bir kere yayımlandıktan sonra levhaları çöpe atıyordu da ondan.

J.-P. de T.: *Kitaplarımız ya da hard-disc'lerimiz gibi yapay hafızaların icadından önceki bu mnemoteknikler nelerdi?*

J.-C.C.: Büyük İskender, sonuçları hesap edilemez bir karar almanın arifesindedir bir kez daha. Geleceği kesin olarak haber veren bir kadın var diye anlatmışlardır ona. Sanatını kendisine de öğretsin diye kadını çağırır. Kadın büyük bir ateş yakılması ve çıkan dumandan, kitaptan okur gibi, geleceği okumak gerektiğini söyler. Ancak fatihi uyarır. Dumana dikkatle bakıp incelerken, ne olursa olsun bir timsahın sol gözünü aklının ucundan geçirmemelidir. Olsa olsa sağ gözünü düşünebilir icabında, ama sol gözünü asla.

Bunun üzerine İskender geleceği öğrenmekten vazgeçer. Neden? Çünkü sizi bir şeyi düşünmekten kaçınmaya zorladıklarında, o şeyden başkasını düşünemez olursunuz. Yasak mecburiyet doğurur. Timsahın o sol gözünü düşünmemek mümkün değildir hatta. Hayvanın gözü hafızanızı, zihninizi ele geçirmiştir.

Bazen, İskender için de olduğu gibi, hatırlamak ve unutmaya kadir olmamak bir sorun, hatta bir felakettir. Her şeyi aklında tutma yeteneğine sahip insanlar vardır, bunu da çok basit mnemoteknik reçetelerden hareketle yaparlar ve onlara mnemonist denir. Rus nörolog Aleksandr Luria bu insanları incelemiştir. Peter Brook, *Je suis un phénomène* [Ben Bir Tuhaf Adamım] adlı gösterisi için Luria'nın bir kitabından esinlenmiştir. Bir mnemo-

Evinize ilk defa gelen, heybetli kütüphanenizi görüp de size, “Hepsini okudunuz mu?” diye sormaktan daha iyi bir şey bulamayan birine verilebilecek birçok cevap biliyorum. Dostlarımdan biri şöyle cevap verirdi: “Daha fazlasını beyefendi, daha fazlasını.”

İki kitap âşığı Jean-Claude Carrière ve Umberto Eco, insan ruhunun kendini bulması ve tanınması için metne ihtiyaç duyduğu konusunda hemfikir – bu metin ister parşömen- de, ister kâğıtta, ister elektronik dosyada yazılı olsun. Şekilleri değişse bile kitapların dijital çağda da varlığını sürdüreceğine inanan bu iki yazar, kitabın beş bin yıllık tarihinde sohbet tadında bir yolculuğa çıkıyor. Zamanda ve mekânda gezinirken gerçek kişiler roman kahramanlarına karışıyor; koleksiyoncuların tutkuları, neden bazı dönemlerin çok sayıda şaheser doğurduğu, kütüphanemizi nasıl düzenlememiz gerektiği anlatılıyor.

Kitaplardan Kurtulabileceğinizi Sanmayın, her şeyden önce okurlara ve kitaplara bir övgü, bir kutlama metni.

#italyanedebiyatı #gelecek #kitap #dijitalçağ #edebiyat #söyleşi

